Capitolul I

CUVÂNT DE ASCULTARE

1. O fi bine ?

Acum, când am încheiat cercetarea asupra originii textului baladei „*Miorița*” scris de Vasile Alecsandri, înainte de a redacta raportul final al acestei anchete literare pe care am început-o cu mult timp în urmă fără să fiu pus de cineva, nici măcar de un gând îndrăzneț, ci de același vâl de mister ce i-a atras și pe ceilalți curioși, mă întreb, – împins de efortul, pentru care nu mă simt încă pregătit, de a comunica ce am aflat, asemeni unui detectiv obligat să schimbe intuiția cu explicația, și notația sintetică, numai pentru mintea lui încordată, cu prezentarea detaliată a fiecărui pas, fără să mai socoți trimiterile bibliografice ș.c.l., care să fie, pe deasupra, și atractive pentru un creier neconectat la problemă, – de ce trebuie să știm cum a lucrat Alecsandri pentru a scrie textul „*Mioriței*”? Cunoașterea în amănunt a originii textului scris va schimba ceva din receptarea lui?

Am ajuns la liman după ce, ani de zile, nici nu am știut ce caut. Dețin adevărul. Știu să spun cui mă întreabă cum a compus Vasile Alecsandri „*Miorița*”. Și de ce. Și de ce nu și-a asumat-o ca poem propriu. Dar de ce să spun toate acestea, încă nu am aflat.

O fi bine, n-o fi bine? Să fie teama că ceea ce știu va surpa temeiul altor cercetări pe care s-au ridicat edificii spirituale intrate în conștiința națională? Sau penibilul neluării în seamă, înghițit de indiferența așa-zis mioritică, pe care cuvântul atât de drag lui Alecsandri a creat-o, articulându-i sughițul?

Un folclorist autodidact, de ocazie și de birou, neavând ce face, se apucă de o treabă pe care Alecsandri a oferit-o cu generozitate tuturor: să dezlege un mister, o taină etalată ziua în amiaza mare, un fals labirint care te duce acolo unde vrei. Și s-a vrut mult de la acest text, cuvintele lui ducând în cârca lor literală sensuri din ce în ce mai grele. Dacă ar fi un lucru, așa spune că „*Miorița*” a fost folosită până la urzeală. Dar, în cazul nostru, tocmai aflarea urzelii a constituit scopul anchetei.

2. Subterfugii inocente

Multă apă a trebuit să curgă pe Ialomița până am reușit să ies din zona nălucirilor emanate din sufletul înfierbântat al poetului, care mă luau la vale pe

nisipuri mișcătoare. Urcat pe praguri mai înalte și reci, am putut vedea până departe, către izvoare, cursul textului scris la un moment dat de Alecsandri. Istoria lui stă sub semnul măștii și secretului. Se evită, într-o formă sau alta, să se spună adevărul. E ca și cum un bun cunoscător al ascendenților unui individ i-ar studia comportamentul în diverse situații și ar spune, ca după un efort inutil, „așa era și taică-su.” Dar individul cercetat s-ar putea să nu știe acest lucru, și de aici apar adevăratele probleme.

Știi că mă ia gura pe dinainte spunând ce vei găsi scris pe îndelete în raport, dar cred că vei înțelege, cititorule, – care acum zice-se că mă ascuți vorbindu-ți așa, ca de la om la om, stând amândoi, cum îi plăcea poetului de la Mircești, la gura sobei și depănând povești fără sfârșit și început, asemeni firului din lâna turmelor ascunse în baltă, după perdea, la iernat, – oboseala și mulțumirea care mă inundă pentru prima dată, după ce uitasem cu totul liniștea cuibărită a gândului lăsat liber, fără rost.

Abia acum îmi dau seama că textul scris de Alecsandri prezintă semnele unei vinovății ascunse, ca la oameni. Simte mereu nevoia să se justifice și față de sine și în raporturile sale exterioare. Autorul și personajele își motivează cu grijă fiecare intenție, iar Alecsandri, care-și asumă numai partea de îndreptare și editare a „*Mioriței*”, îl comentează ca și cum textul însuși nu este suficient pentru a fi înțeles de cititor. Tânărul Vasile Alecsandri se face, într-adevăr, vinovat, de inducerea în eroare a cercetătorilor, care nu și-au putut închipui, în cazul acestui promițător poet național și popular, colecționar și editor al cântecelor culese din gura poporului, că datele de identificare, de loc și timp ale culegerii erau simple tertipurii, care ascundeau... Ce?

Folcloriști și istorici literari, oameni care au mare încredere în litera scrisă, au luat ca atare afirmațiile lui, considerându-le adevărate. De la Iorga și Xenopol, până la cercetătorii contemporani ai folclorului literar – Gheorghe Vrăbie, Mihai Pop, Adrian Fochi, Alexandru Amzulescu, – jocul poetului cu datele privind localizarea și timpul descoperirii textelor folclorice a fost perceput ca reflectând întocmai realitatea. Iorga îl crede atunci când spune despre „*Păunașul codrilor*” că l-a descoperit la Piatra în 1844, fără să știe că în ediția finală a „*Poeziilor populare ale românilor*”, într-o notă la balada „*Vidra*”, editorul recunoaște că ea seamănă cu „*Păunașul codrilor*” poate pentru că au același autor și că amândouă i-au fost cântate de un lăutar din satul Mircești, anume Didică, iar Xenopol, – polemizând cu G. Dem. Teodorescu, folclorist și culegător de literatură populară care afirmase că varianta „*Mioriței*” culeasă de Alecsandri ar fi „*înfrumusețată și completată*” de acesta, – era convins de adevărul spuselor poetului că a auzit-o cântată de un baci pe muntele Ceahlău: „*Oare așa să fie?*” se întreba el ofensat. „*Să fi dat dl Alecsandri drept creațiune a poporului român productul însuși al fanteziei sale?*”

Gheorghe Vrăbie îl dă ca exemplu de folclorist „care a călcat sate și văi, s-a amestecat cu oamenii în bălciuri și la hore, ca să asculte poezia lor de la cei mai destoinici cântăreți”, nu ca „mistificatorul” At. M. Marienescu, tânărul bănețean care „a înțeles să adreseze apeluri și să poarte o bogată corespondență cu învățători și preoți de țară, adunând prin ei balade, colinde, basme.” Cercetătorul uită însă că în numele lui Alecsandri s-a dat „Anunț” în „Propășirea” și „Gazeta de Transilvania” în 1844... Ce să mai spun de cei mai importanți cercetători ai dosarului „Miorița” din ultimii 50 de ani, Adrian Fochi și Al. I. Amzulescu, cei care, vei vedea, mi-au fost mentori o bună bucată de drum din anchetă? Ei înaintaseră decisiv în deslușirea cazului, dar nu duc lucrul până la capăt, împiedicându-se de resturile rămase în laboratorul poetului...

Despre descoperirea „Mioriței” Alecsandri a făcut, ca și în cazul „Păunașul codrilor”, două afirmații: prima, la 1 februarie 1850, în scrisoarea către Alexandru Hurmuzachi, care însoțește cea dintâi variantă a textului scris al „Mioriței” publicată în revista „Bucovina”, unde spune că „Această baladă mi-au fost adusă din munții Sovejii de D.A. Rusu, care o descoperi, împreună cu multe altele, în vremea cât a fost exilat pe nedreptate la mănăstirea Sovejii.” Asta se întâmplase în 1846. În ediția definitivă, același Alecsandri descrie cu de-amănuntul, într-o notă la balada „Dolca”, cum a cules aceeași „Mioriță” de la baciul Udrea, la stâna de pe muntele Ceahlău, într-o frumoasă seară de vară a anului 1842... Cei doi cercetători, de bună-credință, iau în serios ambele afirmații și decid că cea mai demnă de crezare e aceea cu Soveja, Russo, mănăstire, martie 1846, deși în jurnalul ținut de acesta – descoperit și publicat de prietenul său după moartea lui, – Alecu, cel mai înfocat admirator al „Mioriței” înainte de Sadoveanu, nu consemnează nimic despre un astfel de text. Ei nu s-au întrebat de ce Alecsandri a schimbat locul, data și persoana celui care a notat textul oral al baladei. Ca să nu mai vorbim că, prin aceasta, se translata toată întâmplarea într-o altă zonă geografică și folclorică, din Vrancea în Moldova montană. Cu un detaliu, ce a devenit semnificativ pentru mine destul de târziu: amândouă se învecinau cu Transilvania... Dacă ar fi avut în vedere că aceste pendulări în timp și spațiu erau destul de frecvente la poetul-editor, atât cu poeme originale cât și cu cele folclorice, și dacă ar fi reflectat la motivațiile puerile date de autor și culegător atunci când gafă, încurcându-se în declarații, înaintașii mei și-ar fi dat seama că afirmațiile lui Alecsandri trebuiau puse sub un mare semn de întrebare. N-a fost să fie așa! Soveja s-a transformat în leagănul copilăriei „Mioriței” iar consecințele pentru cercetarea originii textului au fost acelea pe care cei doi exegeți, în formule specifice, le dau glas: că balada „Miorița” se găsea în circuitul folcloric în momentul descoperirii ei – nu ți-am spus până acum, dar acest termen, *descoperire*, îmi dă frisoane! –, că este o baladă moldovenească și, ce era cel mai important

pentru ancheta deschisă de mine, trecerea de la colindul transilvan al păcurarilor la balada cu mioara năzdrăvană s-a realizat în mod spontan, ca urmare a unei întâmplări petrecute în timpul transumanței, spune Fochi, sau, cum argumentează discipolul său peste un sfert de veac, Amzulescu, tot pe căile transumanței, dar sub efectul continuei desacralizări a colindei...

...Pornisem de la credulitatea cercetătorilor... Ce să zic de abonații „*Gazetei de Transilvania*” care citeau corespondențe trimise din Iași, alcătuite de fapt de Alecsandri aflat la Brașov! Sau, și mai și, de relatările despre desfășurarea revoluției din Țările Române transmise pentru parizieni, zi de zi, timp de șase luni, dintr-un hotel din capitala Franței? De autorul „*Cântării României*” nu a știut, în afară de Alecsandri, Russo și Bălcescu, nici prietenul lor cel mai bun, Ion Ghica. Peste ani, Alecsandri își va asuma aceste fapte, motivând că „Pe atunci se întrebunțau toate mijloacele, chiar și subterfugii inocente, pentru a ne face cunoscuți Europei și de a interesa partea inteligentă a ei la soarta României.”

3. Păcălitorul păcălit

Atenție acum, mă întorc la vină! De ce umblă Alecsandri cu astfel de șiretlicuri? Cauza cred că se află în contradicția fundamentală dintre realitatea Moldovei, patria lui la acea dată, și aspirațiile sale și ale tinerilor întorși de la studii din străinătate. El trăiește această prăpastie ca pe o lipsă proprie. Momentul istoric – ne aflăm în timpul revoluțiilor de la 1848 din Europa –, îi cerea în mod imperios un lucru pe care el nu îl putea oferi. Dar de acest lucru depindea soarta țării pentru decenii întregi. Ce era de făcut? Pentru Alecsandri nu putea exista decât un răspuns – pe care felul său de a fi și sufletul lui de poet i-l dictau: să facă în așa fel încât să aibă lucrul trebuitor. Îl face singur, și-l dă ca făcut de popor în îndelungata și glorioasa lui istorie; încă o dovadă a geniului ș.c.l.

Acest fir m-a dus la întrebarea privind baladele aflate în circuitul folcloric în Moldova la mijlocul secolului XIX și, după alte ocolișuri, la ipoteza de lucru pe care o dezvolt în raport: **Alecsandri a lucrat direct pe un text al unui tip de variantă a colindei ardeleni a păcurarilor.**

Și așa ajung la fiul care seamănă cu taică-su, părintele fiind autorul necunoscut al colindei iar Alecsandri băiatul său, urmașul. Eu voi argumenta, în calitate de anchetator, că aceasta este filiația și nu alta. Voi dovedi că numai Vasile Alecsandri putea rescrie textul colindei păcurarilor ca text al baladei „*Miorița*”. Dar el, fiul pus pe șotii, nu și-a dat seama – nici n-avea cum –, că transcrie nu un fragment de baladă, cum credea că este textul pe care-l primise în urma „*Anunțului*” din 1844 apărut în „*Gazeta de Transilvania*”, ci un text de colind profan cu un înțeles de

urare atât de încifrat încât nici până astăzi cercetătorii nu l-au deslușit! Păcălitorul cu ba Soveja ba Hangu, când la '46 când la '42, ba e Alecu ba e Vasile, a fost el însuși păcălit. În cazul „Miorița”, textul inițial i-a jucat lui Alecsandri o festă de care abia acum începem să ne dăm seama.

Paradoxal, ignoranța în ce privește înțelesul real al textului de colind primit din Ardeal l-a dus la scrierea unei capodopere lirice revendicată și de literatura folclorică și de literatura cultă.

În textul scris de Alecsandri, toate personajele sunt pline de grijă unele față de altele, dar ele, în fond, sunt ireale. Ceea ce spun aici și acum să rămână între noi, cititorule-ascultător, pentru că în raport nu voi scrie nimic despre sensurile ocultate de lectura lui Alecsandri, ci voi porni tocmai de la ce a înțeles el citind textul colindei. Le va veni și lor timpul. Îți zic, să te previn: actorii – care în colindă interpretează personajele unui ritual cu măști – devin, în balada „Miorița”, personaje literare unde apar cu identitatea lor de actori și nu cu aceea a personajelor interpretate. Sensul de joc teatral nu a fost recuperat prin transcriere, ajungându-se la un text imposibil din punctul de vedere al creației folclorice.

...Când mi-am dat seama de această ruptură de nivel am simțit cum mi se rupe inima. Vedeam, ca după producerea unui cutremur, cum vin utilajele moderne și dărâmă ce nu era distrus de cataclism, nivelează locul și ridică o construcție nouă care să semene cu cea dinainte. Dar asemănarea era doar aparentă, de fațadă, strălucirea noului edificiu făcând mândria constructorului și a țării, iar ce fusese acolo înainte a trecut pentru multă vreme în uitare.

De aici venea, probabil, aerul de mister al baladei scrise de Alecsandri, din irizările fantomatice ale personajelor substituite și ale ritualului păgân pe care-l oficiau. Ca într-un palat la miez de noapte, mi-a sunat atunci în urechi strigătul lui Duiliu Zamfirescu în aula Academiei Române: „«Miorița» lui Alecsandri, ca născocire populară este o imposibilitate. Iată un flăcău voinic, trăind pe corhane cu turma sa, căreia oița bârsană îi spune că au să-l omoare baciul Ungurean și cu cel Vrâncean și care, în loc să pună mâna pe bătă și să se apere pune mâinile pe piept și face poezii!”

Și sunt convins, acum mai mult ca niciodată, că la mijloc se află un blestem. Nu se poate să nu fi observat cum toată familia de cuvinte a mioriței a căzut în deriziune publică. În zadar se învață la școală și-i sunt dedicate studii erudite, masa cititoare de ziare s-a obișnuit cu sensurile depreciative ale mioriticului. În străinătate, în cercurile diplomatice pe care Alecsandri a crezut că le-a sensibilizat cu poemul său tradus în franceză, engleză și germană, reprezentanții români nu se simt în largul lor când trebuie să explice crima fratricidă.

Cuprins

Prolog	5
---------------------	---

PARTEA ÎNTÂI Vasile Alecsandri și cazul *Miorița*

Capitolul I – Cuvânt de ascultare	11
1. O fi bine ?	11
2. Subterfugii inocente	11
3. Păcălitorul păcălit	14
4. Copoiul-gând și vulpea-text	16
5. Cititorul preferat	17
Capitolul II – Note informative	18
1. Obiectul investigației	18
2. Situația de plecare	18
3. Preistoria pierdută și textul virtual	21
4. Un text – două capodopere ?	25
5. A treia cale	28
6. Cronologie	30
Capitolul III – Martorul Alecu Russo	37
1. Principiul interogației pertinente	37
2. De pe Ceahlău la Prinkipo	40
3. Portretul prietenului care s-a jertfit	45
4. La confluența apelor dulci	49
5. Lăutarii țigani cântă poporului balade	55
6. Câteva balade muntenești lipsă din inventar	59
7. Russo își schimbă depoziția ?	64
Capitolul IV – Stație de gând	70
1. Balada „Miorița” n-a fost descoperită nicăieri	70
2. Lăutarii lui Alecsandri	72
3. Sursa ardeleană și caietele studențești	79
4. Cele trei circuite folclorice	87
5. Alecsandri recită din balada „Mioarei”	90
6. Dovezile romanității românilor	93

7. Scrisoare neterminată	98
8. Marele pericol al analizei în cerc	103
Capitolul V – Martorul Vasile Alecsandri	108
1. Un om de inimă și de imaginație	108
2. Filozofia sufletului poetic	110
3. Suvenire din Italia	113
4. Apus de soare cu Alecsandri	116
Capitolul VI – Martorul At. M. Marienescu	123
1. Constatările unui folclorist de cabinet	123
2. Un Apel de luat în seamă	124
3. Incursiune în zona colindei păcurarilor	127
4. Judecata lui Marienescu	130
5. Vasile Alecsandri și colindul	136
6. Ovațiune făcută d-lui Alecsandri la Mehadia	139
Capitolul VII – Stație de gând	142
1. Un subiect de baladă atipic	142
2. Eu nu cred să fie întregă	144
Capitolul VIII – Scrisoarea către Ubicini	149
1. M-am înamorat de poezia populară	149
2. Schimbarea de roluri	153
3. Cititorul – țintă	155
4. Exerciții poetice	157
5. Trei metode de coordonare	161
6. Note la „Comedii”, Ed. Minerva, Buc., 1984	164
Capitolul IX – Stație de gând	168
1. Balade pentru export	168
2. Dimineața întrebărilor pertinente	170
3. De la „Făt-Logofăt” la „Păunașul codrilor”	172
4. „Mihi copilul” și ciclul „Novăceștilor”	177
Capitolul X – Reconstituire – cum a scris Alecsandri „Miorița”	184
1. Titlul	184
2. Pe-un picior de plai	185
3. Pe-o gură de rai	190

4. Iată vin în cale...	198
5. Trei turme de miei	199
6. Ambiguitate de intenție	204
7. Pe l-apus de soare	207
8. Că-i mai ortoman	208
9. „Mi-l” – un poem întreg	211
10. Legea crudă a sortii	217
11. Semne de moarte	221
12. Miorița intrigantă și uzurpatoare de rol	223
13. De la balada „Gruia lui Novac” la balada „Miorița”	227
14. De trei zile	232
15. Din fluier doinaș	236
16. Lacrimi de sânge	238
17. Îți aduc altă mireasă	241
18. Iacă, maică, nunta mea !	244
19. Soarele și luna...	249
20. Au căzut o stea	251
21. Și stele făclii	254
22. Tablou sângerând	256
23. Măicuța bătrână	259
Capitolul XI – Testul recunoașterii surselor	263
1. Participanți	263
2. Semnale din Ținutul Vrancei	265
3. Prima variantă orală – model	267
4. Desfacerea nodului vrâncean	271
5. A doua capodoperă	277
Bibliografie	285

Partea a doua
Tainele „Mioriței”

Capitolul I – Note explicative	293
1. Fratele Vasile Alecsandri scrie balada „Miorița”	293
2. Cazul „Meșterul Manole”	300
3. Acel Cineva care vede și aude	302
Capitolul II – Poveste misterioasă	303
1. Acel Cineva care vede și aude	305
2. Invazia primăverii	306

3. Iată – Iar – Mări – Dar	308
4. Impresii criminalistice	311
5. Un cuvânt lunecos	312
6. Cântecele, o placentă a morții	314
7. Taina MIEL-ului	317
8. Cursul Soarelui	319
9. A bătut ceasul unei decizii capitale	320
10. Ciobani adevărați purtători de „Miorițe”	322
11. Dispariția reperului pastoral	325
12. Parcă ar fi un altul	328
13. Timpul despre care nu știu nimic	331
14. De ești năzdrăvană.....	332
15. Cei patru erau înțeleși dinainte	334
16. Totdeauna mijloc și niciodată scop	336
17. Mana sau Causa equivocă	338
18. Ruga de rai	340
19. Să le spui	341
20. Să nu le spui	343
21. Să le spui curat	345
22. Un chip al lumii	348
Capitolul III – Luminile înserării	350
1. Păcatul originar	350
2. Miorița – Proiect de restaurare	352
3. Clepsidra vie de pe linia frontului	356
4. Când animalele vorbesc și se deschide cerul	359
5. Bradul ceresc și Raiul	360
6. Picuri de rouă	363
7. Dâra de lumină	366
8. O boală care este o inițiere	368
9. Ursita nu-și mai găsește locul	370
10. Urcarea pe munte	373
11. Dreptul ultimului cuvânt	375
12. A lumii mireasă.....	379
13. E ceea ce e de sus preamândrie	381
14. Lucrarea seriei	385
Bibliografie	388

**Partea a treia
Masca păcurarului**

Capitolul I – Cuvânt de întâmpinare	395
1. În umbra baladei Miorița	395
2. Câteva versiuni scăzute și monotone	398
3. În căutarea temeiului etnografic al colindei	401
4. Stație de gând	404
4.1. Descoperirea familiei adevărate	404
4.2. Mărturia autorului	405
4.3. Compunerea colindei păcurarilor	407
4.4. De la lector la destinatar	410
Capitolul II – Rama de gen	413
1. O colindă aparte	413
2. Titluri tematice și titluri ceremoniale	416
3. Domnului nostru ler, ler	418
4. Rămâi gazdă învesel bun	422
Capitolul III – Noi venim să colindăm	426
1. Ceata de colindători	426
2. Cam naintea cestor curți	430
3. Familia reală și familia ceremonială	436
Capitolul IV – O lectură în cheie pastorală	441
1. Pe cel vârf de munte verde	441
2. Semne de recunoaștere	444
3. Cu oile după ei	445
4. Mândru joacă oile	446
5. Ce s-aude-n sat la noi ?	447
6. Despărțirea păcurarilor	449
7. Să întoarcă oile	453
8. Acolo unde textul tace	455
9. Ori să-l puște, ori să-l taie ?	456
10. O lovitură de teatru	459
11. Locul îngropării	460
12. Străinul nu e om !	462
13. Cele oi mândre	465
14. O înmormântare cu cântec	467
15. Să stăm și să socotim	471

Capitolul V – Module determinative	473
1. Stație de gând	473
2. Dumnezeuul oilor	474
3. Hora oilor	482
4. Veri primari și vameși mari	486
5. Lei păcurărei	495
5.1. Colinda leului	496
5.2. De unde apare leul în colinde ?	501
5.3. Leul din Psaltire	503
5.4. Idoli și măscărici ghiduș	506
5.5. Nu știi, leu-i ?	509
5.6. Săritura leului	512
6. Haide, frați, să ne-ntrebăm	513
7. M-a cânta ca pe-un secret	517
8. Ca o lună de inel	519
9. Numai capul jos luat	525
10. Pe mine pământ nu puneți	528
11. Capul încornorat din strungă	531
12. Să stăm și să socotim	535
Capitolul VI – Tipologia colindei păcurarilor	538
1. Primatul tipului de câmpie	538
2. Fata de maior	544
3. Episodul mamei păcurarului	553
4. Trei vulturi de soare	556
Capitolul VII – Cuvânt la despărțire	563
1. Să stăm și să socotim	563
2. Ultimul argument	564
3. Epilog	566
Bibliografie	567
Bibliografie generală	571
Lumea postmodernă și „Miorița” cosmică	578
Aprecieri critice	582